

Юлія ПАШКОВСЬКА

*здобувач вищої освіти, навчально-науковий юридичний
інститут Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

ORCID ID: 0009-0001-8137-894X

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ДО РОСІЇ

З 2014 року, коли Російська Федерація (далі-рф) почала окупувати території сходу України, відбуваються незаконні переміщення та депортації українських дітей. Оскільки це є однією з п'яти основних ознак геноциду, Прокуратура України працює над встановленням цього елементу.

Ще 21 лютого 2022 року, коли В. Путін визнав незалежність так званих «ДНР та ЛНР», одночасно з російської сторони було заявлено про обстріли українською армією та оголошено «евакуацію» в Російську Федерацію. Після цього у медіа з'явилися повідомлення про те, як Росія вивозить на свою територію українських дітей. Відбулась зустріч президента рф Путіна із уповноваженою з прав дитини Львовою-Беловою, у ході якої було обговорено бюрократичні перешкоди оформлення вивезених з України дітей у російські сім'ї. Однією з таких перешкод було названо відсутність у багатьох дітей російського громадянства. У результаті зустрічі Путін просить надати пропозиції відповідним органам усунути бюрократичні перешкоди для влаштування українських дітей без російського громадянства у російські сім'ї. [10]

21 квітня 2022 року було повідомлення на сайті медіаресурсу «Известия» про те, що вже більше 150 тис. українських дітей з так званих «Л/ДНР» було вивезено до Росії. Повідомлення про те, як діти Донбасу оздоровлювалися у російських дитячих таборах було поширене у червні 2022 року у онлайн-виданні «Московский комсомолец».[10] Призначені урядом рф російські й окупаційні чиновники впроваджують програми соціальної допомоги дітям і підліткам на окупованих територіях України з метою посилення соціального контролю у відповідних регіонах.[1]

Уповноважена з прав дитини в рф Марія Львова-Белова зазначила, що окупаційна влада Криму сприяла «прийому» дітей з Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей. Уповноважена з прав людини рф також повідомила, що організація «Післязавтра» почне проводити в «реабілітаційні» тури в Криму для роботи з дітьми, які потребують особливими психологічної допомоги.[1]

Institute for the Study of War (далі- ISW) раніше повідомляв про численні випадки, коли російська окупаційна влада під приводом психіатричної та медичної реабілітації вивозила українських дітей далі на територію України, контрольовану рф, або депортувала їх безпосередньо до рф.[1]

За даними аналітиків, Львова-Белова, ймовірно, створила на окупованих територіях України кілька соціальних інституцій та програм для збору персональних даних дітей та виконання різноманітних соціальних програм, спрямованих на інтеграцію окупованих територій за допомогою псевдогуманітарних організацій, а також створення умов для легалізації та інституціоналізації депортації та усиновлення українських дітей у російські сім'ї.[1]

Згідно із заявами та повідомленнями ЗМІ, російські урядові особи вжили правових і політичних заходів проти українських дітей, переміщених до рф, включаючи надання російського громадянства та розміщення дітей в прийомні сім'ї, що, ймовірно, призведе до того, що деяким дітям доведеться залишитися в рф назавжди. У зв'язку з цим у травні 2022 року президент рф путін підписав указ, що спрощує процедуру отримання російського громадянства для деяких категорій дітей: «Указ Президента Російської Федерації від 30 травня 2022 року №330 «Про внесення змін до Указу Президента Російської Федерації від 24 квітня 2019 року №183 «Про визначення в гуманітарних цілях категорій осіб, які мають право подати заявку про прийняття в громадянство рф в спрощеному порядку», стаття 1».

В липні 2022 року, уповноважена при Президентові рф з прав дитини, Марія Львова-Белова, заявила в інтерв'ю ЗМІ, що «тепер, коли діти стали громадянами рф, тимчасова опіка може стати постійною» (Офіційний Telegram-канал Марії Львови-Белової, 5 липня 2022 року). [2]

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року вивезення та викрадення дітей на територію рф з подальшим їх швидким усиновленням набрало значних обертів. За офіційними даними, до кінця лютого 2023 року було незаконно вивезено понад 16 тисяч дітей. Це кількість, офіційно підтверджена Україною. З них 2221 дитина - сирота. За офіційними даними української влади станом на 31 липня 2023 року, з 24 лютого 2022 року з України до рф було депортовано 19546 дітей. Це лише офіційно зафіксовані випадки, наприклад, коли батьки, опікуни або свідки депортації дитини повідомили про це Державну службу інформації України. [3]

Точну кількість депортованих неповнолітніх встановити складно, оскільки рф, зважаючи на свої найвищі геноцидні традиції, змінює імена, прізвища депортованих і розселяє дітей по всій своїй території. За офіційними даними, українські діти були розселені в 57 регіонах рф. Терористична держава робить все можливе, щоб приховати депортованих дітей, змінюючи їхній статус. Україна неодноразово вимагала повернення всіх дітей-сиріт з рф, повідомляючи, що всі українські діти-сироти мають офіційних державних представників і що відповідно до статті 24 Женевської конвенції про захист жертв війни, забороняється усиновлювати цих дітей або брати під опіку.[4]

Міжнародне гуманітарне право забороняє сторонам збройного конфлікту евакуювати дітей. Винятком може бути тимчасова евакуація, коли існують вагомі причини, пов'язані зі станом здоров'я або лікування дітей, медичним об-

слуговуванням або, якщо діти не перебувають на окупованій території, з їхньою безпекою. У таких випадках має надаватись письмова згода батьків або законних представників. У всіх ситуаціях, які розглядала Комісія, переміщення дітей було примусовим і не відповідало вимогам міжнародного гуманітарного права. Примусове переміщення не може бути виправдане міркуваннями безпеки або охороною здоров'я. Немає жодних доказів того, що було неможливо перевезти дітей на підконтрольну Україні територію. Російська влада не намагалася зв'язатися з родичами дітей або українською владою. Хоч переміщення мали бути тимчасовими, більшість з них стали тривалими, а батьки або законні опікуни та діти стикалися з численними перешкодами у встановленні контактів, возз'єднанні сімей та поверненні дітей до України.

Примусова передача українських дітей у російські сім'ї порушує не лише Конвенцію ООН 1948 року [5], але й положення інших важливих міжнародно-правових актів, зокрема таких як IV Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року «Про захист цивільного населення під час війни» [6] та Конвенції від 20 листопада 1989 року «Про права дитини». [7]

Відповідно до IV Женевської конвенції [6] держави повинні вживати всіх заходів для забезпечення того, щоб діти віком до 15 років, які осиротіли або розлучилися зі своїми сім'ями внаслідок війни, не були покинуті і, зокрема, зобов'язані сприяти їхньому піклуванню і доступу їх до освіти.

Конвенція категорично забороняє «незалежно від мотивів, примусове індивідуальне переселення або депортацію» цивільного населення «з окупованої території на території окупаційної держави або на території будь-якої іншої держави, незалежно від того окупована вона чи ні» (стаття 49). [6]

Дії рф щодо примусової депортації українських дітей, надання їм російського громадянства і передачі на виховання в російські сім'ї є грубим порушенням норм міжнародного права та свідчать про вчинення російською владою злочину геноциду проти українців.

Міжнародна спільнота виявила глибоку стурбованість кількістю воєнних злочинів рф і тому 18 лютого 2023 року розпочалася Мюнхенська конференція з безпеки. Віце-президент США, Камала Гарріс, заявила, що немає сумнівів у тому, що російські військові в Україні вчинили злочини проти людяності. Вона наголосила, що розслідування злочинів рф буде доведено до кінця. За словами Камали Гарріс, з перших днів повномасштабного вторгнення рф в Україну США бачать, як російські сили скоюють воєнні злочини, але додала що у цій війні ми бачим докази злочинів проти людства. Вона перелічила злочини військових рф, зокрема депортацію українців на територію рф, атаку на театр у Маріуполі, де поряд був великий напис «діти», масові вбивства в Бучі, а також гвалтування з боку російських військових. [8]

Наведені вище відомості щодо виступу віце-президента США Камали Гарріс на Мюнхенській конференції з безпеки свідчать про серйозну турбованість та обурення міжнародної спільноти відносно подій в Україні. Визнання російськими військовими вчинених злочинів проти людяності підкреслює необхід-

ність вжиття рішучих заходів та високого рівня відповідальності за порушення міжнародного права та прав людини.

На даний час проблему депортацій українських дітей до рф вивчають та аналізують безліч як національних, так і міжнародних комісій. Однією з них є Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні. Комісія дослідила обставини, за яких російські війська перевозили затриманих в межах України або репатріювали їх до рф. Жертвами стали чоловіки, жінки та діти.

Комісія визначила три основні випадки незаконного переміщення українських дітей з одних районів, підконтрольних російській владі, до інших таких районів, абордорф.

Зокрема, це діти, які:

1. Втратили батьків під час бойових дій або контактів з батьками був тимчасово перерваний;
2. Розділені з батьками, коли одного з батьків затримали у пунктах фільтрації;
3. Діти, які знаходилися в установах догляду.

Комісія розглянула випадки стосовно переміщення 164 дітей віком від чотирьох до 18 років, переміщених з Донецької, Харківської та Херсонської областей.[7]

У деяких випадках велика кількість дітей з територій, які перебували під контролем рф в Харківській, Херсонській та Запорізькій областях, тимчасово виїхали до таборів відпочинку в Криму або в рф за згодою батьків. Батьки та діти зазначили, що коли ці регіони повернулися під контроль України, російська влада вимагала від батьків або закордонних опікунів особисто забрати своїх дітей, але це передбачає тривалу та складну подорож і безпекові ризики. Тому не всі батьки змогли забрати своїх дітей, що призвело до тривалих або навіть невизначених за часом розлучень із сім'єю.[7]

У всіх випадках, розслідуваних Комісією, відповідальність за пошук батьків і членів сім'ї лежала, в першу чергу, на дітях. Батьки та родичі зіткнулися зі значними логістичними, фінансовими та безпековими проблемами привозу з'єднання зі своїми дітьми. У деяких випадках для возз'єднання сімей потрібні були тижні або місяці. За свідченнями свідків, багато молодших дітей, яких було примусово депортовано, не змогли встановити контакт зі своїми родинами і, як наслідок, могли втратити зв'язок з ними на невизначений час.[8]

Отже, дії рф щодо українських дітей та депортацій цих дітей на територію рф, надання їм російського громадянства, зміна їх ідентичності та розірвання зв'язку з рідними грубо порушують норми міжнародного права і свідчать про здійснення російською владою злочину геноциду проти українців. Зокрема, ці дії є порушенням міжнародного гуманітарного права та становлять воєнні злочини (Четверта Женевська конвенція, ст. 147).[4] Російська влада порушила свої зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом сприяти всіма можливими засобами возз'єднанню сімей, роз'єднаних війною. Така поведінка становить

воєнний злочин у вигляді незаконного затримання цивільних осіб (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, ст. 85(4)(b)-(5)). [11] Заходи з отримання громадянства та розміщення у сім'ях можуть серйозно вплинути на ідентичність дитини, що є порушенням права дитини на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, без незаконного втручання, як це визнано міжнародним правом у сфері прав людини. [12, С. 17] Примусова передача українських дітей у російські сім'ї порушує Конвенцію ООН 1948 року [5], IV Женевську конвенцію від 12 серпня 1949 року «Про захист цивільного населення під час війни» [6] та Конвенції від 20 листопада 1989 року «Про права дитини». [7] Відповідно до IV Женевської конвенції [6] держави повинні вживати всіх заходів для забезпечення того, щоб діти віком до 15 років, які осиротіли або розлучилися зі своїми сім'ями внаслідок війни, не були покинуті і, зокрема, зобов'язані сприяти їхньому піклуванню і доступу їх до освіти. Конвенція категорично забороняє «незалежно від мотивів, примусове індивідуальне переселення або депортацію» цивільного населення «з окупованої території на території окупаційної держави або на території будь-якої іншої держави, незалежно від того окупована вона чи ні» (стаття 49). [6]

Дії рф щодо примусової депортації українських дітей, надання їм російського громадянства і передачі на виховання в російські сім'ї є грубим порушенням норм міжнародного права та свідчать про вчинення російською владою злочину геноциду проти українців. Органи влади рф роблять все можливе, щоб залишити незаконно депортованих дітей у себе і на своїй території, ігнорують міжнародні нормативно-правові акти та вважають, що такі кримінальні правопорушення залишаться без покарань або санкцій. російська влада навідріз відмовляється приймати той факт, що у багатьох з депортованих неповнолітніх є законні представники, батьки, родичі та змушують батьків самотійно приїхати та забрати дитину або дітей, що, логічно, в змозі виконати тільки одиниці батьків через складність маршруту, вартість та безпекові умови.

1. Рада з прав людини. П'ятдесят друга сесія. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. С. 4, С. 8-14, С. 16-17. 2023. URL: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:fc69cc30-7f60-4f1f-a6b1-88a322d7ad7d>
2. Окупанти нав'язують дітям і підліткам на окупованих територіях України схеми соцдопомоги для посилення контролю та вивезення їх до РФ – ISW. Interfax-Україна. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/889624.html>
3. Офійний телеграм Telegram- канал Марії Львови-Бєлової. URL: <https://t.me/malvovabelova>
4. Верещук розповіла, скільки дітей, незаконно вивезених до Росії, повернули в Україну. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-dity-vyvezeni-do-rosiji/32541019.html>
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (від 08.02.2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
8. Конвенція ООН про права дитини (від 21 грудня 1995 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
9. Коріновська А., Череп'юк В. «Варвари та нелюди» — Гарріс заявила про докази злочинів проти людяності російськими військовими в Україні. Суспільне новини. 2022. URL: <https://suspilne.media/389828-varvari-ta-neludi-garris-zaavila-pro-dokazi-zlociniv-proti-ludanosti-rosijskimi-vijskovimi-v-ukraini/>
10. Рада з прав людини. П'ятдесят друга сесія. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. С. 4, С. 8-14, С. 16-17. 2023. URL: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:fc69cc30-7f60-4f1f-a6b1-88a322d7ad7d>
11. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (від 08.12.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
12. Рада з прав людини. П'ятдесят друга сесія. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. С. 4, С. 8-14, С. 16-17. 2023. URL: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:fc69cc30-7f60-4f1f-a6b1-88a322d7ad7d>

Пашковська Юлія. Правовий аналіз депортації українських дітей до Росії

У статті розглянуто основні правові питання, пов'язані з депортацією українських дітей до рф, зокрема, дотримання процедур та гарантій в процесі вирішення подібних справ, сам процес незаконної депортації неповнолітніх на тимчасово окуповані території або ж на територію рф. Досліджуються механізми взаємодії міжнародних та національних норм, що регулюють виїзд дітей за межі країни, на території якої відбуваються воєнні дії, їхнє подальше повернення до законних представників (батьки, усиновлювачі дітей), вказується на можливі колізії та недоліки в цих системах. Аналізуються порушення міжнародних та національних нормативно-правових актів, які регулюють дії країн на час воєнних дій.

Також акцентовано увагу на гуманітарних аспектах депортації дітей, зокрема, на тому, що слід враховувати їхнє фізичне та психологічне благополуччя під час процесу вивезення дітей з території України та на час їхнього незаконного перебування на території рф. Звертається увага на можливість порушень прав та інтересів дітей у контексті цього виду міграції. Зокрема, порушується ідентичність дитини, її залишають без зв'язку з законними представниками та з рф не вдається погодити повернення незаконно депортованих українських дітей на територію України до законних представників.

Загалом, стаття спрямована на висвітлення та аналіз складнощів, які виникають у контексті депортації українських дітей до рф.

Ключові слова: незаконна депортація; депортація дітей до рф; геноцид; права дітей; злочини рф; громадянство; російсько-українська війна.

Pashkovska Yuliia. Legal analysis of the deportation of ukrainian children to russia

The article examines the main legal issues related to the deportation of Ukrainian children to the Russian Federation, in particular, compliance with procedures and guarantees in the process of resolving such cases, the process of illegal deportation of minors to the temporarily occupied territories or to the territory of the Russian Federation. The mechanisms of interaction between international and national norms governing the departure of children from the country in which hostilities are taking place and their subsequent return to their legal representatives (parents, adoptive parents) are studied, and possible conflicts and shortcomings in these systems are pointed out. Violations of international and national legal acts regulating the actions of countries during hostilities are analyzed.

Attention is also focused on the humanitarian aspects of deportation of children, in particular, on the fact that their physical and psychological well-being should be taken into account during the process of removing children from the territory of Ukraine and during their illegal stay in the territory of the Russian Federation. Attention is drawn to the possibility of violations of children's rights and interests in the context of this type of migration. In particular, the child's identity is violated, he or she is left without contact with legal representatives, and the Russian Federation fails to agree on the return of illegally deported Ukrainian children to the territory of Ukraine to their legal representatives.

In general, the article aims to highlight and analyze the difficulties that arise in the context of deportation of Ukrainian children to Russian Federation.

Keywords: illegal deportation; deportation of children to Russian Federation; genocide; children's rights; crimes of the Russian Federation; citizenship; Russian-Ukrainian war.